

ДЭЛХИЙН УЛС ОРНУУДЫН КОРОНАВИРУС БА НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГЫН ТОЙМ

(Харьцуулсан судалгаа)

Д.Амаржаргал (Ph.D), И.Жаргалзаяабямба

АГУУЛГА

НЭГ. НИЙГМИЙН БОДЛОГЫН ТОЙМ

- Монгол
- Тайвань
- Өмнөд Солонгос
- Шинэ Зеланд
- Словак
- Вьетнам
- Руанда
- АНУ
- Англи
- Герман
- ОХУ
- Хятад
- Цаашид авах арга хэмжээний санал

ХОЁР. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГЫН ТОЙМ

- 2.1. Олон улсын эдийн засгийн нөхцөл байдал
- 2.2. Зарим улс орны засгийн газраас эдийн засгийн эрсдлийг бууруулахад авч буй арга хэмжээнүүд
- 2.3. Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдал
- 2.4. Монгол Улсын Засгийн газраас эдийн засгийн эрсдлийг бууруулахад авч буй арга хэмжээнүүд
- 2.5. Дэвшүүлэх санал

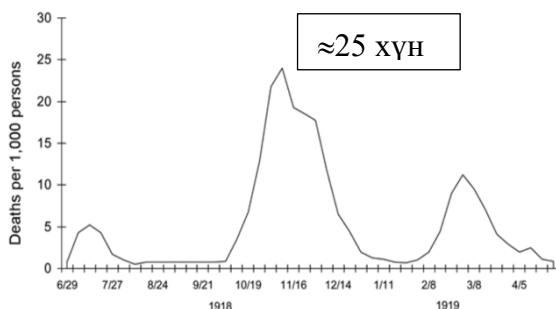
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

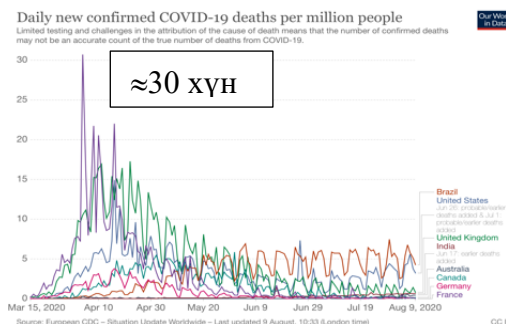
Нэг. НИЙГМИЙН БОДЛОГЫН ТОЙМ

Дэлхий дахинаа 21 сая хүн өвчилж, 774 мянган хүн нас бараад буй (2020.08.17-ны байдлаар) КОВИД-19 цар тахал нь өмнө нь тохиолдож байсан Испани ханиад (500 сая хүн өвчилж, 50 сая хүн нас барсан)²⁰, SARS (8098 хүн өвчилж, 774 хүн нас барсан) гэх мэт тахлуудыг бодвол халдвар тархах байдал, нас баралтын түвшингийн муруйгаар эрс ялгаатай байгаа нь өмнөх түүхээс суралцаж, арга хэмжээ авахад нэн төвөгтэй болгож байгаа юм²¹.

Зураг 1. Испани ханиад (1000 хүнд ногдох нэг өдөрт нас барагсад)²²

Зураг 2. Ковид-19(1 сая хүнд ногдох нэг өдөрт нас барагсад)

Тиймээс КОВИД-19 цар тахлын эсрэг авч буй арга хэмжээнд цаг тухайд нь үнэлгээ өгч, шуурхай шийдвэр гаргахын тулд их өгөгдөл дээр суурилсан боловсруулалтыг дэлхийн өнцөг булан бүрд хийж байна²³. Үүнд:

- LSHTM төсөл – London school of hygiene and tropical medicine сургуулиас дэлхий даяар байрлах 1200 сайн дурынхны тусламжтайгаар аливаа орны авч буй арга хэмжээний талаарх мэдээллийн баазыг үүсгэж байна.
- University of Oxford, UK - КОВИД-19 цар тахлын үед засгийн газраас хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний харьцуулалт хийж байна.
- Complexity Science Hub Vienna (CSH Vienna)- Цар тахлын үед эмийн бус хариу арга хэмжээнүүд халдвар тархах хурданд хэрхэн нөлөөлж байгааг дүгнэх дата анализ хийж байна.
- ACAPS гэх мэт нийгмийн эрүүл мэндийн байгууллагууд, төрийн бус байгууллагууд- Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, өдөр тутмын бараа үйлчилгээ, хүмүүнлэгийн үйл ажиллагаанд тахлаас үүдэн гарах дунд ба урт хугацааны үр нөлөөг тооцоолж байна.

Эдгээрээс Оксфордын их сургуулийн гаргасан “КОВИД-19 засгийн газраас хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний харьцуулалт” хамгийн өргөн цар хүрээтэй, аргачлалын хувьд бодитой тул эрдэмтдийн дүгнэлтэд өргөнөөр ашиглагдаж байна²⁴. Энэ харьцуулалтыг дэлхийн 160 орны их өгөгдөл дээр суурилан, 17 үзүүлэлтийг²⁵ нэгтгэн гаргаснаар хариу арга хэмжээний цар хүрээ, цаашид хийх алхмыг нотолгоонд суурилан тодорхойлоход дөхөм болж байна.

²⁰ <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-pandemic-h1n1.html>

²¹ <https://development.asia/explainer/covid-19-and-sars-epidemiological-and-economic-comparison>

²² <https://theconversation.com/compare-the-flu-pandemic-of-1918-and-covid-19-with-caution-the-past-is-not-a-prediction-138895>

²³ <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01248-1>.

²⁴ <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/coronavirus-government-response-tracker>

²⁵ <https://www.bsg.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-05/BSG-WP-2020-032-v6.0.pdf>

Хүснэгт 1. “КОВИД-19 засгийн газраас хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний харьцуулалт”-д орсон үзүүлэлтүүд²⁶

Тусгаарлалтын арга хэмжээ	Эрүүл мэндийн арга хэмжээ	Эдийн засгийн арга хэмжээ
1. Сургууль хаах	1. Олон нийтийг мэдээллээр хангах систем	1. Орлого дэмжих
2. Ажлын байр хаах	2. Оношлуурын арга хэмжээ	2. Өрхийн өр зээл хөнгөвчлөх
3. Олон нийтийн арга хэмжээг цуцлах	3. Ойрын хавьтлын хүмүүсийг тодорхойлох	3. Санхүүгийн арга хэмжээнүүд
4. Бөөгнөрөлийн хэмжээг хязгаарлах	4. Эрүүл мэндийн яаралтай хөрөнгө оруулалт	4. Олон улсад дэмжлэг үзүүлэх
5. Нийтийн тээврийг хязгаарлах	5. Вакцин гарган авахад хөрөнгө оруулах	
6. Гэрээс гарахгүй байх шаардлага		
7. Орон нутгийн хөдөлгөөнийг хязгаарлах		
8. Олон улсын хөдөлгөөнийг хязгаарлах		

Цар тахлын үеэр улс орнуудыг хэр үр дүнтэй ажилласныг нийт нас баралтын тоогоор харьцуулах нь хамгийн оновчтой гэж үзэж байна²⁷. 2020 оны 8 сарын 17-ы байдлаар Монгол Улсыг оруулаад нийт 21 оронд уг тахлаас үүдэлтэй нас баралт бүртгэгдээгүй байна²⁸. Мөн ДЭМБ-с гаргасан COVID-19 цар тахлын үеийн хорио цээрийг сулруулах үндсэн шалгуурууд дээр үндэслэн Оксфордын их сургуулиас хорио цээр сулруулах бэлэн байдлын индексийг тооцоолсон²⁹.

ДЭМБ-аас гаргасан COVID-19 цар тахлын үеийн хорио цээрийг сулруулах үндсэн шалгуурууд³⁰:

1. Халдварын тархалт хяналтанд байгаа;
2. Оношлох, тусгаарлах, ойрын хавьтал илрүүлэх эрүүл мэндийн системийн чадавхтай;
3. Хүн ам төвлөрсөн хороолол, хөгшчүүлийн асрах газар, сэтгэцийн эрүүл мэндийн төв гэсэн өндөр эрсдэлтэй байршлуудад дэгдэлтийн эрсдлийг бууруулж чадсан;
4. Ажлын газруудад зай барих, гар угаах ба найтаах үеийн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнүүд авагдсан;
5. Гадаад улсаас зөөвөрлөгдөн орж ирэх эрсдлийг хянасан;
6. Олон нийт ойлголт сайтай, саналаа хэлэх боломжтой, анхаарал болгоомжтой байгаа.

УН.МН
СУДАЛГААНЫ САН

²⁶ https://github.com/OxCGRT/covid-policy-tracker/blob/master/documentation/index_methodology.md

²⁷ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1201971220303738>

²⁸ <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer?tab=table&zoomToSelection=true&time=2020-03-15..&deathsMetric=true&totalFreq=true&smoothing=0&country=USA~GBR~CAN~BRA~AUS~IND~DEU~FRA&pickerMetric=location&pickerSort=asc>

²⁹ <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/publications/lockdown-rollback-checklist>

³⁰ <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/4/who-europe-publishes-considerations-for-gradual-easing-of-covid-19-measures>

#	Улсын нэр	Халдварын тоо	Нас барсан тоо	Тохиолдол- нас баралтын харьцаа (CFR)	Хорио цээр сулруулах бэлэн байдлын индекс (1.0 сайн→0.2 муу)
1	Монгол	298	0	0.0%	0.7
2	Тайвань	484	7	1.4%	0.9
3	Өмнөд Солонгос	15,318	305	2.0%	0.6
4	Шинэ Зеланд	1271	22	1.7%	1.0
5	Словак БНУ	2855	31	1.1%	0.9
6	Вьетнам	934	22	2.4%	0.9
7	Руанда	2352	8	0.3%	0.9
8	АНУ	5.36 сая	169,481	3.2%	0.5
9	Англи	316,367	41,358	13.1%	0.3
10	Герман	223,453	9,231	4.1%	0.5
11	Орос	917,884	15,617	1.7%	0.6
12	Хятад	89,279	4,703	5.3%	0.7

Хорио цээр сулруулах бэлэн байдлын индексээр улс орнууд өөр хоорондоо ялгаатай байгаа нь авсан арга хэмжээнүүдийн дараах онцлогоос шалтгаалж байна.

Монгол (хүн ам 3,278,290; нягтаршил 1 км²-2)

Хорио цээр сулруулах бэлэн байдлын индексийн задаргаа: Тархалтыг хянасан – 0.9, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт- 0.3, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан- 1.0 олон нийтийн ойлголт -0.5

Уг цар тахлаар өвчлөх эрсдэлтэй бүлэгт өндөр настан, зүрх судасны өвчтэй хүмүүс, тарган хүмүүс орж байгаа ба Монголд зүрх судасны өвчтэй хүмүүс нийт нас баралтын 30%-ийг эзэлдэг, 2 хүн тутмын нэг нь таргалалт ба илүүдэл жинтэй байгаа нь аюул ойр байгааг сануулж байна³².

Аливаа орны эрүүл мэндийн системийн чадавхыг эмч, сувилагчийн тоо, тэдний ур чадвар, эрчимт эмчилгээний орны тоо, багаж тоног төхөөрөмжийн бэлэн байдлаар дүгнэдэг. Монголд тус бүр 12 мянган эмч, сувилагч байгаа нь нэг эмчид 283 өвчтөн ногдохоор өндөр үзүүлэлттэй байгаа ч эрчимт эмчилгээний орны тоо 100 мянган хүнд 11 ор ногдохоор байгаа нь уг цар тахалд хүндээр нэрвэгдсэн Итали, Испанитай ойролцоо байна.

Энэ тахлын үеэр сургуулийг эрт хааснаас хүүхдүүд хараа хяналтгүй үлдэж, гэмтэл бэртэл энэ оны эхний хагаст л гэхэд 5 хүртэлх насанд өмнөх жилийнхээс 3%-аар өсөж, 10320³³ хүрсэн байна.

Монгол, Хятад, Палестин иргэд эх орондоо орж чадахгүй, гадаадад гацсан хүнд байдалтай байна гэж олон улсад онцлогдож байна³⁴. Энэ нь бэлэн байдлын индекс 0.7 байгаагийн нэг шалтгаанаас гадна оношлуурын бэлэн байдал хангалттай бус байгааг илэрхийлнэ.

Тайвань (23,816,775; 649)

Тархалтыг хянасан – 1.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт- 0.9, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг

³¹ <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer?tab=table&zoomToSelection=true&time=2020-03-15..&deathsMetric=true&totalFreq=true&smoothing=0&country=USA~GBR~CAN~BRA~AUS~IND~DEU~FRA&pickerMetric=location&pickerSort=asc>

³² [https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X\(20\)30295-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X(20)30295-3/fulltext)

³³ <http://gemtel.mn/uploads/Осол%20гэмтлийн%20тандалтын%202020%20оны%20эхний%20харас%20жилийн%20Эзрэн%20мэдээлэл.pdf>

³⁴ https://www.theguardian.com/world/2020/aug/03/the-people-that-covid-19-has-cut-off-from-home?CMP=share_btn_fb

хянасан- 1.0 олон нийтийн ойлголт -0.7

Тахлын эсрэг арга хэмжээг их өгөгдлийн анализад суурилан доорх байдлаар авч байна. Сэжигтэй тохиолдол илэрмэгц даатгал болон гаалийн мэдээллийг нэгтгэн тухайн өвчтөний эрүүл мэнд ба аяллын түүхийг харсанаар эрсдэлт бүлгээ тодорхойлон, авч байгаа арга хэмжээнийхээ чиглэлийг тодорхойлж байна.

Тайваний засгийн газар 60 үйлдвэрт амны хаалт үйлдвэрлэх тоног төхөөрөмжийн туслалцаа үзүүлж, хариуд нь тогтсон үнээр амны хаалт нийлүүлэх гэрээ байгуулсанаар амны хаалтны дутагдлыг 1 сард 20 саяыг үйлдвэрлэх хүчин чадалтай байхаар нөхсөн. Мөн амны хаалт зарж буй цэгүүдийн нөөцийн мэдээллийг харуулсан гар утасны аппликейшн эрэлт ихтэй байна^{35,36}.

Тайваньд албан ёсоор сургуулийг огт хаагаагүй ба сургуулийн ариутгал хийж, шаардлагатай эмнэлгийн бүтээгдэхүүнээр хангасны дээр сурагчдын биеийн халууныг хэмжиж, ширээний хуванцар тусгаарлалт ашиглаж байна³⁷.

Өмнөд Солонгос (51,269,185; 527)

Тархалтыг хянасан – 0.2, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт- 0.9, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан- 0.8 олон нийтийн ойлголт -0.6

Супер халдаагчид (нэг дор олон хүнд зэрэг халдаах чадвартай хүн) шашны цуглаан, банк гэх мэт газруудад удаа дараа гарч байсан ба байгууллагуудад орсон гарсан мэдээлэл, гар утасны байршил тодорхойлох мэдээлэл, кредит картны тооцоо хийсэн газруудын мэдээлэл, камержуулалтын мэдээллийг ашиглан ойрын хавьтагчдыг илрүүлж байна. Зөвхөн эмнэлгээс гадна өдөрт 20000 тест хийх хүчин чадалтай 600 оношлуурын цэг байгуулсан. Эхний тохиолдол гармагц 7 хоногийн дотор хувийн компаниудад оношлуур бүтээх хүсэлт гарган 118 институт оношлуур үйлдвэрлэж байна³⁸.

Цар тахал эхэлснээс хойш 5 удаа сургууль эхлэхийг хойшлуулсан ч 7 сарын сүүлээр гэхэд бүх сургууль нээгдэн амны хаалт, гар ариутгагчийг сурагчдад үнэгүй тараасан байна. Сургууль руу орох үед биеийн халуун хэмжиж, тогтмол гарыг нь угаалгаж байна. Зарим сургууль зай барих үүднээс сурагчдийг өнжөөд сургуульд нь ирүүлж, цахим сургалтыг хослуулж байна³⁹.

Шинэ Зеланд (4,822,233; 18)

Тархалтыг хянасан – 1.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.9, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан - 1.0, олон нийтийн ойлголт -0.9

4.8 сая хүнтэй Шинэ Зеланд бусад улсын иргэдээс хилээ эрт хааж, аюулаас хамгаалж чадсан ч 20 мянга гаруй иргэн гадаадад гацсан байдалтай байна⁴⁰. Тэд 4-7 сарын хооронд өөрсдийн агаарын компани болон тухайн улсын агаарын компаниудтай хамтран тусгай үүргийн нислэг үйлдэж иргэдээ татсаар байна⁴¹. Нутагтаа ирсэн иргэд тусгаарлалтад орж, тэднийг зөөсөн жолооч, буудалласан зочид буудлын ажилчид гэх мэт шууд бусаар

³⁵ <https://theconversation.com/what-coronavirus-success-of-taiwan-and-iceland-has-in-common-140455>

³⁶ <https://theconversation.com/what-coronavirus-success-of-taiwan-and-iceland-has-in-common-140455>

³⁷ <https://www.smh.com.au/world/europe/global-rollbacks-coronavirus-lockdowns-eased-as-pandemic-continues-20200507-p54qx5.html>

³⁸ <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-south-korea>

³⁹ <https://time.com/5868098/schools-reopening-coronavirus-denmark-south-korea-israel/>

⁴⁰ <https://www.rnz.co.nz/news/national/416188/covid-19-mercy-flights-for-new-zealanders-could-cost-up-to-14m>

⁴¹ <https://www.mfat.govt.nz/en/countries-and-regions/south-asia/india/new-zealand-high-commission/faqs-potential-air-india-flights-information-for-new-zealanders/>

хавьталд орсон бүх хүн вирусийн оношилгоонд орж байна⁴².

Словак (5,459,642; 114)

Тархалтыг хянасан – 1.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.7, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан - 1.0, олон нийтийн ойлголт -0.8

Словакийн эрүүл мэндийн системийн чадавх сайн биш ч халдварын тохиолдол нас баралтын харьцаагаар хамгийн бага Европын орноор тодорсон байна. Тахлын эхэн үеэс ерөнхийлөгч Zuzana Čaputová маск зүүж, олны өмнө гарч байсан нь амны хаалтын чухлыг олон нийтэд ойлгуулахад том нөлөө үзүүлсэн. Хорио цээр тогтооход хүн ард нь ямар нэг эсэргүүцэлгүйгээр сайтар даган мөрдөж байсан нь бусад Европын орноос ялгаатай байна. Зөвхөн үндсэн мэдээний сувгаар л коронагийн талаар мэдээлж, олон нийтийн дундах ташаа мэдээлэл үймээнээс зайлсхийсэн байна. Ресторанууд нь зөвхөн гадна орчинд үйлчилдэг бол үйл ажиллагаа явуулахыг зөвшөөрчээ^{43, 44}.

Вьетнам (97,338,579; 314)

Тархалтыг хянасан – 1.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.8, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан - 1.0, олон нийтийн ойлголт -0.7

Вьетнам улс оношлуурын нөхцөл байдал дээр илүү сайн үзүүлэлттэй байна. Хувийн хэвшил болон улсын 4 байгууллага оношлуур бүтээсэн байна. Хэдийгээр дотооддоо алдаагүй ч тест хийх 63 цэг байгуулсан нь нэг тохиолдолд ногдох хамгийн их тест (142) хийсэн орны нэгээр тодорч байна.

2009 оноос эхэлсэн эрүүл мэндийн байгууллагын мэдээллийг тухай бүр цахимжуулан оруулдаг систем бий болж, 2016 оноос анхаарал татахуйц өвчлөлийн мэдээллийг 24 цагийн дотор төв мэдээллийн системдээ байршуулдаг болсон нь адил шинж тэмдэгтэй олон тохиолдол илэрсэн үед бүх шатанд тахлын анхааруулгыг өгөх зорилготой. NCOVI гар утасны аппликейшн гаргасан нь илэрсэн тохиолдлын газрын зураг дээрх байршил, супер халдвар тархсан газрууд, халдварын сэжиг бүхий тохиолдлыг мэдээлэх зэрэг давуу талтай ч хувь хүний нууцад халдаж байна гэдэг шүүмжлэл дагуулдаг. “Тахлын эсрэг тэмцэх нь дайсантайгаа тэмцэж буйтай адил” гэсэн уриа гарган коронагийн эсрэг авч буй засгийн газрын арга хэмжээнд олон нийтийн саналыг нэгтгэхэд зорьсон нь үр дүнтэй байна. 2000-2016 оны хооронд нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардлаа жил бүр 9.0 хувиар нэмж эрүүл мэндийн системийн хөрөнгө оруулалтаа ихэсгэсэн үзүүлэлттэй байгаа нь уг тахалтай тэмцэхэд дөхөм болсон⁴⁵.

Руанда (12,952,218; 525)

Тархалтыг хянасан – 0.9, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт- 1.0, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан- 1.0, олон нийтийн ойлголт -0.8

Өдөр тутам хамгаалалтын хувцастай ажилчид гудамжинд явж байгаа хүмүүсээс нармайн арчдас авч, олон нийтийн дунд үнэгүй тест хийдэг. Зургаан өөр хотод шинжилгээний лаборатори ажиллаж байна. ХДХВ илрүүлдэг лабораторийн багаж тоног төхөөрөмж энэ тахлын үеэр ашиглагдаж байгаа нь дөхөм болж байна. 2012 оноос Эрүүл мэндийн яамнаас сүрьеэгийн тархалтыг хянахын тулд DHIS2 мэдээлэл боловсруулалтын системийг ашиглаж эхэлсэн ба энэ нь коронагийн тохиолдлыг хянахад чухал үүрэг гүйцэтгэсэн. Үүнд

⁴² <https://www.bbc.com/news/world-asia-53274085>

⁴³ <https://spectator.sme.sk/c/22404507/slovakia-earns-reputation-as-a-success-story-in-the-coronavirus-pandemic.html>

⁴⁴ <https://foreignpolicy.com/2020/05/06/slovakia-coronavirus-pandemic-public-trust-media/>

⁴⁵ <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-vietnam>

бүх эрүүл мэндийн байгууллагаас мэдээлэл цуглардаг ба 300 андройд таблет ашиглан, тест хийсэн мэдээлэл, хөл хорио тогтоосон газрын мэдээллийг нэгтгэн хариу арга хэмжээ авах хурдыг нэмэгдүүлсэн^{46, 47}.

Гар утасны байршлын хөдөлгөөнөөр хүн хоорондын зай барилтыг хянаж байна. Хүний хэмжээтэй робот температур хэмжиж, уг вирусээр халдварласан хүнд бараа зөөж, бэлэн бус мөнгөний гүйлгээ зонхилж байна.

АНУ (331,002,651; 36)

Тархалтыг хянасан – 0.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.6, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан -0.8, олон нийтийн ойлголт -0.6

Шинэ тохиолдлын тоо 14 хоногийн турш буурч, нийт тестийн 5%-аас дооших нь эерэг гарсан тохиолдолд хорио цээрийг сулруулж болно гэж өвчний хяналт, урьдчилан сэргийлэлтийн төвөөс мэдэгдсэн ч мужууд уг зааврыг мөрдөлгүй хорио цээрээ сулруулсанаас байдал дахин дордож байна. АНУ-д коронавирусээр өвчлөгсөдийн 20% нь амьсгалын дутагдлын хүнд хэлбэрт орж байгаа ч Ерөнхийлөгч Доналд Трампийн 99% нь хөнгөн явцтай байна гэдэг ташаа мэдээлэл болон түүний амны хаалт зүүхээс татгалзсан зэрэг нь дэмжигчдийнх нь дунд амны хаалт зүүхгүй байх, зай барих дүрмийг баримтлахгүй байх тохиолдлыг нэмэгдүүлж байна.

АНУ-д 162 мянга гаруй хүн нас барж (8 сарын 10-ы байдлаар), уг цар тахалд хамгийн их нэрвэгдсэн орон болсон ч анагаах ухааны судалгаа, вирусийн үеийн эмчилгээ, вакциныг гарган авах шинжлэх ухаан энэ үеэр хурдацтай хөгжиж байгаа нь онцлогдож байна⁴⁸.

Англи (67,886,011; 281)

Тархалтыг хянасан – 0.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.3, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан -0.0, олон нийтийн ойлголт -0.9

Англи хилээ энэ тахлын үеэр огт хаагаагүй ба 6 сараас эхлэн орж ирсэн хүмүүс өөрсдийгөө тусгаарлалтад оруулахыг албан үүрэг болгосон. Одоогоор халдварлуулах хурд (1-ээс их байвал экспоненциалаар өснө) 1-ээс доош орж чадахгүй байгаа тул олон нийтийн бөөгнөрлийг хязгаарласан хэвээр байна. Нийт 41 мянга гаруй хүн нас барсан нь АНУ, Бразил, Мексикийн дараа дэлхийд 4-т орохоор байна. Генийн инженерчлэл хийсэн ба идэвхгүйжүүлсэн коронавирус гэх мэт өөр өөр механизмаар үйлчилдэг 190 сая дозын вакциныг Оксфордын их сургууль болон бусад эмийн компаниудад хөрөнгө оруулалт хийсэн ба бэлэн болмогц тухайн төрлийн вакцин тохирох бүлэгт хэрэглэж, 67 сая хүнээ вакцинжуулахаар бэлтгэлээ хангаад байна^{49, 50}.

Герман (83,783,942; 240)

Тархалтыг хянасан – 0.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.7, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан -0.8, олон нийтийн ойлголт -0.6

Герман Улс нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал \$5,119, 1000 хүнд ногдох эмч 4.2, сувилагч 13.2, эрчимт эмчилгээний орны тоогоор (100 мянган хүнд 29.2⁵¹) дээгүүр ордог

⁴⁶ <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/07/15/889802561/a-covid-19-success-story-in-rwanda-free-testing-robot-caregivers>

⁴⁷ <https://www.dhis2.org/rwanda-covid-testing>

⁴⁸ <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-53337483>

⁴⁹ <https://time.com/5874222/uk-halts-easing-covid19-lockdown/>

⁵⁰ <https://www.bbc.com/news/uk-53469839>

⁵¹ <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2020/03/12/the-countries-with-the-most-critical-care-beds-per-capita-infographic/#ad11c047f864>

тул эрүүл мэндийн системийн чадавх өндөр үзүүлэлттэй байдаг. Дэлхийд хамгийн анхны оношлуур бүтээсэн орны нэг ба ДЭМБ энэ аргачлалыг загвар болгосон.

Эрүүл мэндийн яамнаас анагаахын оюутнуудыг цагаар ажиллуулж, халдвар авагчдаас нэг бүрчлэн хавьтал илрүүлэх ажилд дайчилсан. Хэдийгээр Герман 2 сарын 1 гэхэд Уханиас ирж байгаа өөрийн иргэдэд оношлуур тавьж эхэлсэн ч вирус илрэх нууц үеийг тооцоолоогүйн улмаас дотоодын халдвар тархсан тул халдварын хяналт дээр бага оноо авсан байна. Гэсэн ч тохиолдол нас баралтын харьцааг бага хэмжээнд барьж чадсан нь өндөр настануудад чиглэсэн тусгаарлалтын арга хэмжээг сайн авсантай холбоотой. Вирусийн халдварын улмаас эрчимт эмчилгээнд орсон өвчтөний явц, эрчимт эмчилгээний тасагт тулгарч байгаа асуудлыг өдөр бүр тайлагнаж, цаашид эрчимт эмчилгээний чадавхыг хэрхэн сайжруулах вэ гэдэгт онцгой анхаарч байна⁵².

ОХУ (145,934,462; 9)

Тархалтыг хянасан – 0.0, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.8, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан -1.0, олон нийтийн ойлголт -0.6

Хувийн мэдээлэлд халтай хэмээн олны эсэргүүцэл төрүүлж байсан нүүр таних систем тахлын үеэр ашиглагдаж, гудамжинд 170 мянган камер байрлуулснаар тусгаарлалт, бөөгнөрлийн журмыг зөрчсөн иргэдийг торгосон байна⁵³. ОХУ дэлхийн хамгийн анхны вакцин бүтээсэн орон болохыг зорьж, 8 сарын 15 гэхэд иргэдээ вакцинжуулж эхэлнэ хэмээн зарласан байна. Эхний шатны туршилт нь 7 сарын дунд гэхэд дууссан ба хангалттай дархлаа үүсгэж чадаж байна хэмээн дүгнэсний үндсэн дээр 2, 3-р шатны туршилтыг богино хугацаанд дуусгаж, эмийн бүртгэлд оруулна гэв⁵⁴. Харин Англи, АНУ, Канад зэрэг орнууд ОХУ-ын хакерийн бүлэг коронагийн вакцин бүтээж байгаа тус улсуудын хэд хэдэн байгууллагын мэдээллийг хулгайлах оролдлого хийсэн хэмээн буруушааж байгаа юм⁵⁵.

Сургуулийг 9 сарын 1-с хэвийн ажиллуулж эхлэх ба сургуулийн байрны бүх гадаргууг системтэйгээр ариутган, коронавирусийн оношлуурыг сурагчдад хийж, хичээлийг эхлүүлнэ. Өглөө бүр биеийн халууныг хэмжиж, аль болох цөөн хүүхэдтэй байхаар бүлгүүдэд хуваана. Хичээл эхэлмэгц өнгөрсөн хаврын цахим хичээлийн үр дүнг үнэлэх зорилгоор бүх сурагчдаас шалгалт авах ба үүний үр дүнд үндэслэн хичээлийн хоцрогдлыг нөхнө⁵⁶.

Хятад (1,439,323,776; 153)

Тархалтыг хянасан – 0.9, оношлолт, илрүүлэлт, тусгаарлалт - 0.5, зөөвөрлөгдөх эрсдлийг хянасан -0.8

Олон улсад суугаа хятадын оюутнууд гадаадад гацсан байдалтай байна. Одоогоор нислэгийн тоо нэмэгдсэн ч өртгийн хувьд хэд дахин ихэссэний улмаас гомдол ихтэй байна⁵⁷. Коронавирусээс үүдэлтэй Хятадын эсрэг үзэл олон улсад газар авч, Казакстан гэх мэт Хятад гаралтай үндэстэн агуулсан улс орны иргэдийн дунд мөргөлдөөн үүсэж байгаагаас гадна Төв Азид Хятадын хөрөнгө оруулалттай зарим төсөл хөтөлбөрүүд

⁵² <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-germany>

⁵³ <https://edition.cnn.com/2020/03/29/europe/russia-coronavirus-authoritarian-tech-intl/index.html>

⁵⁴ <https://www.themoscowtimes.com/2020/08/03/coronavirus-in-russia-the-latest-news-aug-3-a69117>

⁵⁵ <https://www.bbc.com/news/world-europe-53621708>

⁵⁶ <https://www.gazeta.ru/social/2020/07/27/13167487.shtml>

⁵⁷ https://www.theguardian.com/world/2020/aug/03/the-people-that-covid-19-has-cut-off-from-home?CMP=share_btn_fb

удаашрах хандлагатай байна⁵⁸.

Сургууль 5 сар гэхэд нээгдсэн ба сурагчдыг хичээлдээ ирэхэд нь халуун хэмжихээс гадна зарим сургууль үнэгүй халууны шил тарааж, өдөрт 2 удаа халууныг нь хэмжүүлж байна.

Гар утасны аппликейшн дээр халдварын эрсдлийг тодорхойлох асуумж бөглүүлэн, зөвхөн бөглөсөн хүүхдийг л сургуулийн байранд оруулж байна⁵⁹. Хүүхдүүд амны хаалтаа зөвхөн хоол идэх үедээ л авах эрхтэй⁶⁰.

Дээрх туршлагад суурилсан цаашид авах арга хэмжээний санал

- Бага ба дунд хөгжилтэй 72 орныг хамарсан DHIS2 системд нэгдэх ажил манай улсад 2016 оноос ДЭМБ-ын тусламжтайгаар “Эрүүл мэндийн анхан шатны болон олон нийтийн түвшинд мобайл технологийг нэвтрүүлэх нь” нэрээр хийгдэж эхэлсэн ба Сонгинохайрхан дүүрэг, Өмнөговь аймагт туршилтаар хэрэгжиж байна⁶¹. Руанда энэ системийг ашиглаж, тахлын эсрэг арга хэмжээг амжилттай хэрэгжүүлж байгаа нь дэлхий нийтийн анхаарлыг татаж байгаа билээ. Харин манай улсад уг төсөл зогсонги байдалтай байна. Энэ төслийн явцыг үнэлж, цаашид өргөжүүлэн их өгөгдөлд суурилсан боловсруулалтыг тухай бүрд нь хийж, нотолгоонд суурилсан цар тахлын хурдтай арга хэмжээ авах нөхцөлийг хангах;
- Анагаах ухааны судалгааг дэмжих, ялангуяа эрчимт эмчилгээний тасгуудад ямар асуудал гарч, юу дутагдаж байгааг тогтмол судалж, хянах нь тахлын бэлэн байдалд онцгой ач холбогдолтой;
- Нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал 2013 оноос хойш жил бүр тогтмол буурч байгааг⁶² анхаарч, эрүүл мэндийн системийн чадавхыг тахлын үед бүрэн хүрэлцэхүйц байлгахын тулд эрчимт эмчилгээний орны тоо, шаардлагатай тоног төхөөрөмжийг (амьсгалын ба унтуулгын аппарат, уушги орлуулах ЭСМО аппарат, цус цэвэршүүлэгч PMX-DHP аппарат) нэмэгдүүлэх;
- Тахлын үеэр оношлуурыг хурдан шуурхай, өөрсдийн оронд хүрэлцэхүйц хэмжээгээр үйлдвэрлэх нь тархалтыг хянах, хорио цээрийг чангатгах болон сулруулах (шинэ тохиолдлын тоо 14 хоногийн турш буурч, нийт тестийн 5%-аас дооших нь эерэг гарсан тохиолдолд сулруулах зэрэг) нэн чухал ач холбогдолтой тул энэ тал дээр боловсон хүчин, лабораторийн баазыг бүрдүүлэх (нэг оношлуур бүтээх үнэ ойролцоогоор \$6-\$10^{63, 64}; Монгол эрдэмтдийн гарган авсан оношлуурын⁶⁵ олон улсын баталгаат байдлыг шалгуулан, цаг алдалгүй хэрэглээнд нэвтрүүлэх, оношлох цэгийн тоог нэмэгдүүлэх);
- Тахлын үеэр хил хаасан тохиолдолд гадаадад гацсан Монголчуудаа татан авах нөхцөл боломжийг сайжруулах бэлтгэл ажлыг хангах;
- Манай оронд зонхилон тохиолдох таргалалт, зүрх судасны өвчлөлийн хяналтыг сайжруулж, эрсдэлт хүчин зүйлсийг бууруулах нь шинэ коронавируст халдварын эрсдлийг бууруулахаас гадна нийгмийн эрүүл мэндийн бодлого, нийгмийн маркетингийг энэ чиглэлд хандуулж, хүн амын эрүүл мэндэд тулгамдсан дээрх нөхцөл байдлыг сайжруулах.

⁵⁸ <https://thedi diplomat.com/2020/07/post-covid-china-set-to-gain-in-central-asia/>

⁵⁹ <https://thedi diplomat.com/2020/07/post-covid-china-set-to-gain-in-central-asia/>

⁶⁰ <https://www.sciencemag.org/news/2020/07/school-openings-across-globe-suggest-ways-keep-coronavirus-bay-despite-outbreaks>

⁶¹ <https://www.who.int/mongolia/news/feature-stories/detail/country-programme-on-subnational-health-system-strengthening-in-mongolia>

⁶² <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.PC.CD?locations=MN>

⁶³ <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/indonesia-produces-50-000-testing-kits-for-covid-19/1844999>

⁶⁴ <https://www.medicaldevice-network.com/news/genestore-low-cost-covid-19-rt-pcr-test-kit/>

⁶⁵ <http://www.mnb.mn/i/211477>

Хоёр. ЭДИЙН ЗАСГИЙН БОДЛОГЫН ТОЙМ

2.1. Олон улсын эдийн засгийн нөхцөл байдал

Коронавирусийн халдвар дэлхий нийтээр хурдтай тархаж, цар тахлын түвшинд хүрээд буй өнөөгийн нөхцөлд дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлд томоохон өөрчлөлтүүд гарч байна.

Дэлхийн банк 6 дугаар сарын 8-ны өдөр нийтэлсэн “Дэлхийн эдийн засгийн төлөв” тайландаа дэлхийн эдийн засаг 2020 онд 5.2 %-аар агших, 2021 онд 4.2 %-аар өсөх төсөөллийг мэдээлжээ.

Коронавирусийн тархалтын улмаас хөгжиж буй орнуудын 70-100 орчим сая хүн нэн ядууралд өртөж, дэлхийн нэг хүнд ногдох орлогын хэмжээ 3.6%-аар буурна гэж тооцоолжээ. Дэлхийн улс орнуудын 90% орчимд нэг хүнд ногдох ДНБ буурах төсөөлөлтэй байна.

Эдийн засгийн сөрөг нөлөөллөөс дэлхийн эдийн засаг 2020 онд 8%-аар, хөгжиж буй орнуудын эдийн засаг 5.2%-аар агшиж муудаж болзошгүйг анхааруулжээ⁶⁶.

Хүснэгт 1. Дэлхийн томоохон санхүүгийн байгууллага, олон улсын агентуудын дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн суурь төсөөллүүдийг харуулбал:

	Эх сурвалжууд	Төсөөлөл хийсэн огноо	Дэлхийн эдийн засгийн өсөлт	2020 оны II хагаст			
				БНХАУ	АНУ	Евро бүс	ОХУ
1.	Дэлхийн банк	2020.6.08	-5.2%	1.0%	-6.1%	-9.1%	-6.0%
2.	OECD	2020.6.10	-6.0%	-2.6%	-7.3%	-9.1%	-8.0%
3.	RaboResearch	2020.6.09	-4.1%	1.2%	-5.7%	-9.1%	
4.	Bloomberg	2020.5.18		2.0%	-5.4%	-7.5%	-5%
5.	Fitch	2020.5.18	-3.2%.	1.1%	-4.9%	-6.7%	
6.	Oxford Econimic	2020.7сар	-4.5%	2.0%	4.2%	7.9%	

Эх сурвалж: www.mongolbank.com

Дэлхийн банкнаас 2020 онд дэлхийн эдийн засаг 5.2%-аар агшина хэмээн төсөөлж байгаа тул тус байгууллагаас ядуу буурай орнуудад нийт 160 тэрбум ам.долларын буцалтгүй тусламж болон бага хүүтэй зээл олгохоор төлөвлөсөн байна.

ОУВС дэлхийн эдийн засгийн төлвийг ОУВС-ийн 4 дүгээр сард хийсэн төсөөллөөсөө бууруулах эрсдэл өндөр байгааг онцлов. Хэдийгээр Азийн зарим орнуудад гүйцэтгэл хүлээлтээс өндөр байгаа ч гол эдийн засгуудад хүчтэй хөл хорио хэрэгжиж, эдийн засгийн үзүүлэлтүүд хурдтай муудсан тул өсөлтийн төсөөллийг бууруулах эрсдэл нь давамгайлж байна.

Герман. Герман Улсын хөрөнгө оруулагчдын дунд явуулсан “The Zew”-ийн санал асуулгаар тус улсын эдийн засаг хөл хориогоо сулруулж, их хэмжээний төсвийн багц арга хэмжээ (ДНБ-ий 30%-тай тэнцэхүйц) авсны нөлөөгөөр 2020 оны II хагасаас эхлэн сэргэхээр байна. Бодит эдийн засгийн идэвхжилийг хэмжих үзүүлэлтүүд болох хурдны зам

⁶⁶ Дэлхийн банк: Дэлхийн эдийн засаг 2020 онд 5.2%-аар агшина. Эх сурвалж: Монголбанк 2020.06.17 <https://news.mn/r/2314835/>

ашиглалтын төлбөр, цахилгааны хэрэглээ, олон нийтийн тээвэр хэрэглэгчдийн тоо, дэлгүүр, худалдааны төвүүдээр үйлчлүүлэгчдийн тоо зэргээс харахад хөл хориог сулруулсны дараагаас Германы эдийн засаг хурдтай сэргэх төлөв ажиглагдаж байна. "The Zew"-ийн эдийн засгийн хандлагын үзүүлэлт 5 дугаар сард өмнөх сараас 22.8 % буюу сүүлийн таван жилийн дээд хэмжээгээр өсөж 51% болжээ.

Хоёр улсын хэлэлцээр. ХБНГУ, БНФУ хоёр улсын Засгийн газар Европыг "Хөл хорио цээрийн их хямрал"-аас аврахын тулд 500 тэрбум еврогийн төсвийн дэмжлэг үзүүлэхээ мэдэгдлээ. Тус төсвийг цар тахалд хамгийн ихээр нэрвэгдсэн орнуудын эмзэг салбаруудыг дэмжихэд зарцуулахаар төлөвлөжээ. Төсвийн дэмжлэгийг бүсийн орнуудын нөхцөл байдлаас хамааран буцалтгүй тусламж хэлбэрээр олгохоор заасан байгаа ч Европын Холбооны 27 гишүүн орны зарим удирдагчид санал зөрөлдөж, эргэн төлөгдөх зээлийн нөхцөлөөр олгох хэрэгтэй гэж үзэж байгаа аж.

АНУ. Тус улсын Конгрессийн төсвийн алба (*Congressional budget office*)-аас 5 дугаар сарын 19-ний өдөр Америкийн эдийн засаг II улиралд 38% агших төсөөллийг мэдээлсэн. Төсвийн алдагдал 2020 онд ДНБ-ийг 11%-д хүрнэ гэсэн байна. Эдийн засаг оны II хагаст сэргэж эхэлнэ гэсэн таамаглалыг дэвшүүлжээ.

АНУ болон БНХАУ хоорондын худалдааны зөрчилдөөн ширүүсэх төлөвтэй боллоо. "Ковид-19" вирусийн анхны тархалттай холбоотой хоёр талын маргаанаас гадна АНУ-ын Засгийн газар 2020 оны 5 дугаар сарын сүүлийн 7 хоног Хятадын технологийн компаниуд болох Huawei, ZTE-д экспортын хориг тогтоож, Huawei компанийг АНУ-ын программ хангамжийг ашиглахыг хориглох шийдвэрийг гаргасан зэрэг нь нөхцөл байдал хурцдахад хүргээд байна.

Хятад. Тус улсын ДНБ нь оны II улиралд 3.2%-аар өссөн үзүүлэлттэй гарсан нь дэлхий эдийн засагт эерэг өсөлттэй үзүүлсэн орон болсон. Энэ оны I улиралд, цар тахал тус улсад оргил үедээ хүрч байхад түүхэнд байгаагүйгээр 6.8%-аар буурсан юм. Эдийн засагчдийн дунд явуулсан санал асуулгаар Хятадын эдийн засаг 2020 оны II улиралд ойролцоогоор 2.6 %-аар өснө гэж таамаглаж байна. БНХАУ-ын хувьд хөдөлмөрийн зах зээлийг тогтворжуулж, илүү олон ажлын байрыг хамгаалж үлдсний үр дүнд хот суурин, бүс нутагт ажилгүйдлийн түвшин өнгөрсөн 5 дугаар сард 5.9 % байсан бол 6 дугаар сард 5.7 % болж буурсан байна⁶⁷.

Улс хоорондын зөрчилдөөн. АНУ болон БНХАУ хоорондын худалдааны зөрчилдөөн ширүүсэх төлөвтэй боллоо. "Ковид-19" вирусийн анхны тархалттай холбоотой хоёр талын маргаанаас гадна АНУ-ын Засгийн газар 5 дугаар сарын сүүлийн долоо хоногт Хятадын технологийн компаниуд болох Huawei, ZTE-д экспортын хориг тогтоож, Huawei компанийг АНУ-ын программ хангамжийг ашиглахыг хориглох шийдвэрийг гаргасан зэрэг нь нөхцөл байдал хурцдахад хүргээд байна. Түүнчлэн "Ковид-19"-ийн гарал үүсэлтэй холбоотой маргаанд хариу үйлдэл болгон БНХАУ нь Австрали улсаас авах арвай зэрэг хүнсний бүтээгдэхүүний импортод татвар ногдуулсанаар хоёр улсын хоорондын харилцаа таагүй болоод байна.

ОХУ. Тус улсын Засгийн газар 5 дугаар сарын 20-нд төсвийг тэлэх багц бодлогоо санхүүжүүлэх зорилгоор 112 тэрбум рублийн Засгийн газрын бондыг арилжаалжээ. Энэ нь тус улсын хувьд нэг удаагийн арилжаагаар авсан хамгийн их хэмжээний өрийн түвшин юм. ОХУ-ын дөрөвдүгээр сарын төсвийн үзүүлэлтүүдэд суурилан тус эдийн засаг дөрөвдүгээр сард 25 %-аар агшсан, II улиралд 16 %-аар агших төлөвтэй гэж Блүүмбергийн эдийн

⁶⁷ Хятадын эдийн засаг цар тахлын дараа анх удаа өссөн үзүүлэлтэй гарчээ. Эх сурвалж: CNN 2020.07.16 <https://news.mn/r/2327444/>

засагчид тооцож байна.

Итали. Засгийн газраас эдийн засгийг дэмжих 55 тэрбум еврогийн төсвийг өнгөрсөн долоо хоногт баталлаа. Тус төсөвт хөл хорионы улмаас дампуурлын ирмэгт тулсан бизнесүүдийг эргэлтийн хөрөнгөөр хангах (үүнд компаниудад олгох дэмжлэг 15 тэрбум евро), иргэдэд амьжиргааны мөнгөн тусламж үзүүлэх, ажилгүйдлийн тэтгэмж (25.6 тэрбум евро), эрүүл мэндийн салбарт нэмэлт тусламж (3.2 тэрбум евро) зэргийг хуваарилахаар тусгажээ. Италийн эдийн засгийн өсөлт 2020 онд 8 %-аар агшиж, төсвийн алдагдал ДНБ-ий 10.4 %, улсын өр ДНБ-ий 156 %-тай тэнцүү байхаар төсөөлж байна.

Япон. ДНБ I улиралд 3.4 %-аар агшлаа. Үүнд "Ковид-19" цар тахлаас сэргийлж хөл хорио тогтоосноос үүдэн хэрэглээ буурч, гадаад эрэлт саарсанаар экспорт багассан нь голлон нөлөөлжээ⁶⁸. Япон Улсын эдийн засаг II улиралд сэргэж, 4.7%-аар агшиж, 2021 онд 3.3%-аар өсөхөөр төсөөлж байгааг мэдэгдлээ. Хэрэглээний үнийн индексээр илэрхийлэгдсэн инфляц энэ онд 0.5%-аар буурах бол ирэх жил 0.3%-аар өсөхөөр байгаа аж. Тус улсын Төв банк хөрөнгийн хөрвөх чадварыг нэмэгдүүлж, бизнес эрхлэгчдэд хөнгөлттэй зээл олгох зэрэг бодлогын хэрэгслүүдийг голчлон хэрэгжүүлж байна⁶⁹

Их Британи. Тус улсын эдийн засагт коронавирусийн дэгдэлт нөлөөлж урд өмнө байгаагүй өндөр түвшинд хүрчээ. ДНБ нь 2 дугаар сараас 4 дүгээр сар хүртэл хугацааг харьцуулбал 26%-аар бага байв. Энэ тохиолдолд эдийн засгаа сэргээхэд хэрэглэгч болон бизнес эрхлэгчид чухал үүрэг гүйцэтгэнэ гэж үзэж байна. Гол хүчин зүйл бол ажилгүйдлийн түвшин өссөнтэй холбоотой⁷⁰ гэжээ. Их Британий Төсвийн хариуцлагын алба (*Office for Budget Responsibility*) эдийн засгийн төсөөллийг гаргасан. Энэ нь 2020 онд ДНБ-ний 12.4% нь ажилгүйдлийн түвшин байсан бол 2020 оны эцсээр 12% болгон бууруулахаар таамаглаж байна⁷¹.

2.2. Зарим улс орны засгийн газраас эдийн засгийн эрсдлийг бууруулахад авч буй арга хэмжээнүүд

Коронавирусийн халдварын улмаас үүдэх эрсдлийг бууруулах чиглэлээр улс орон бүр өөр өөрсдийн эдийн засгийн чадавх, санхүүгийн нөөцөнд тааруулан арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна. Доорх хүснэгтээс харна уу.

Хүснэгт 2. Коронавирусийн халдварын эсрэг олон улсад авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийг тоймловол:

	Авч буй арга хэмжээ	Хэрэгжүүлсэн орнууд
1.	Эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, вирусийн оношлуур, эмнэлгийн тоног төхөөрөмж авах	Аргентин, Австрали, Бразил, Канад, БНХАУ, Франц, Герман, Энэтхэг, Индонез, Итали, АНУ, Өмнөд Африк, Испани, Итали, Япон, ОХУ, Саудын Араб, Өмнөд Солонгос, Мексик
2.	Зорилтот бүлэгт олгох мөнгөн тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх (Ядуу өрхүүдэд олгох тэтгэмж,	Аргентин, Герман, Энэтхэг, Индонез, Канад, Франц, АНУ, Их Британи, Турк, Япон, Өмнөд Солонгос, Испани, ОХУ, Мексик

⁶⁸ Дэлхийн эдийн засаг оны II хагаст сэргэх үү. Эх сурвалж: Монголбанк Б.Жаргал 2020.06.01
<https://news.mn/r/2306939/>

⁶⁹ Bank of Japan on Hold, Expects Moderate Recovery in H2. 2020.07.15
<https://continuumconomics.com/2020/07/15/thought/bank-of-japan-on-hold-expecting-moderate-reco>

⁷⁰ House of Common library
<https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8866/>

⁷¹ House of Commons library "Coronavirus: Economic impact" 31 July 2020
<https://commonslibrary.parliament.uk/>

	ажилгүйдлийн тэтгэмж, цалингийн татаас)	
3.	Жижиг дунд аж ахуйн нэгжүүдэд зээл, тусламж олгосон	Герман, АНУ, Их Британи, Өмнөд Африк, Испани, Итали, ОХУ, Өмнөд Солонгос, Япон
4.	Зээлийн нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх (аж ахуйн нэгжүүдийн банкнаас авах зээлийн батлан даалт)	Аргентин, Австари, Бразил, Франц, Герман, Итали, ОХУ, Өмнөд Солонгос, Өмнөд Африк, Турк
5.	Иргэн, аж ахуйн нэгжүүдийг татвараас чөлөөлөх (бизнесийг дэмжих, ажлын байрыг хадгалах)	Бразил, Канад, БНХАУ, Индонези, Өмнөд Солонгос, ОХУ
6.	Иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх (бизнесийг дэмжих, ажлын байрыг хадгалах)	Аргентин, БНХАУ, Франц, Герман, Энэтхэг, Индонез, Итали, АНУ, Испани, Итали, ОХУ
7.	Татвар төлөх, тайлагнах хугацааг хойшлуулах	Франц, Герман, Энэтхэг, Индонез, Итали, АНУ, Турк, Япон, ОХУ, Өмнөд Солонгос
8.	Төсвийн гүйцэтгэлийг сайжруулах үүднээс тендерийг эрчимжүүлэх	Аргентин, Мексик
9.	Өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүний хомсдол, зохиомол үнийн өсөлтөөс урьдчилан сэргийлэх (Экспортын квот, импортын татвараас чөлөөлөлт, дотоодын нийлүүлэлтийг дэмжих)	Аргентин, ОХУ

Эх сурвалж: www.bloomberg.com

Дэлхийн улс орнууд коронавирусийн халдварын үед татварын арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн байна. Үүнд: татвараас чөлөөлөх, татварын хувь хэмжээг бууруулах, татвар төлөх, тайлагнах хугацааг хойшлуулах, торгууль алдангиас чөлөөлөх, алдагдал шилжүүлэх хугацааг нэмэгдүүлэх зэрэг арга хэмжээ багтаж байна.

Нийт дэлхийн 59 улс аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, 74 улс хувь хүний орлогын албан татварын чөлөөлөлт, 41 улс нь нийгмийн даатгалын шимтгэлийн хөнгөлөлтийг иргэд, аж ахуйн нэгж байгууллагуудад үзүүлжээ.

Цар тахлын эсрэг авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийн нөлөөгөөр нэмэгдэж байгаа төсвийн зарлага, өсөлтөөс гадна эдийн засгийн хямрал, хөл хорионы улмаас хумигдаж буй татварын орлогын бууралтаас шалтгаалан улс орнуудын төсвийн алдагдал болон Засгийн газрын өрийн хэмжээ нэмэгдэж байна.

Дэлгэрэнгүй байдлаар 2 улсын жишээгээр харуулав.

Австрали⁷² (2020 оны 7 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар шинэчлэгдсэн)

2020 оны эхний улиралд ДНБ-ий бодит хэмжээ өмнөх улирлаас 0.3 %-аар буурч, өндөр давтамжийн үзүүлэлтүүд 2 дугаар улиралд огцом буурч байгааг харуулж байна. Үндэсний Засгийн газар эдийн засгаа сэргээхийн тулд 5-р сарын 8-ны өдөр Ковид-19 хорио цээрийн хязгаарлалтыг бууруулах үе шаттай төлөвлөгөөг боловсруулжээ.

Муж ба нутаг дэвсгэр, бүс нутгийн хорио цээрийн хязгаарлалтыг бууруулж байна. Сургууль, ресторан, зугаа цэнгэлийн газар, жижиглэнгийн худалдааны газрууд цагийн

⁷² International monetary fund; Polive responses to Covid-19. 2020.07.31
<https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
<https://www.imf.org/en/About/FAQ/imf-response-to-covid-19>

хязгаарлалттайгаар нээгдсэн байна. Олон нийтийн цугларалт, дотоод аялал жуулчлалын хязгаарлалтыг мөн аажмаар бууруулж байна. Мельбурн хотын “Ковид 19” дэгдэлт нь 2020 оны 7-р сарын 9-ний өдрөөс зургаан долоо хоногийн хугацаатай гэрийн хорионд байх гэсэн хязгаарлалтыг хэвээр хадгалжээ.

8-р сарын 3-ны өдрөөс Виктория мужид маскийг заавал зүүлгэх шаардлагатай гэж үзсэн байна. Хэрэв маск зүүгээгүй, хууль зөрчсөн иргэдийг AUD \$ 200 австрали доллараар торгох, харин 12 наснаас доош насны хүүхдэд маск зүүлгэх хэрэггүй гэжээ. Гэрийн хорио тусгаарлалтыг зөрчсөн тохиолдолд AUD \$ 1652 доллар торгох ба шүүхээр (*Magistrates' Court*) давтан үйлдсэн гэмт хэргийг дээд хэмжээг AUD \$ 10,000 австрали доллараар торгоно. Коронавирусийн шинжилгээг хийлгэсний дараа 2 болон түүнээс дээш удаа гэрийн хорио тусгаарлалтыг зөрчсөн бол AUD \$ 4957 австрали доллар бөгөөд шүүхээр (*Magistrates' Court*) давтан гэмт хэрэг үлдтэх тохиолдолд AUD \$ 20,000 австрали доллароор торгоно гэжээ⁷³.

Австралийн төсвийг сэргээхэд нөлөө үзүүлэхэд орлого болон зарлагын зардал 164 тэрбум австрали доллар (ДНБ-ий 8.6 хувь)-аас бүрдэх төсвийн дэмжлэг бөгөөд 2023-2024 оны төсвийн жилд хэрэгжүүлэх ба дийлэнх хэсгийг 2020-2021 онд хэрэгжүүлнэ.

Энэхүү арга хэмжээнд хөдөлмөрийн хөлсний тэтгэмжийн хэмжээ (ДНБ-ний 4%), өрхийн орлого болон бизнес эрхлэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх, хөрөнгө оруулалтын дэмжлэг, бүс нутаг, аж үйлдвэрүүдэд чиглэсэн зорилтот арга хэмжээнд зориулагдана.

Тус улсын Засгийн газар нь ажлын байрыг бий болгохын тулд муж, нутаг дэвсгэрийн дэд бүтцийн төслүүдийг (AUD \$ 3.9 тэрбум австрали доллар), аж үйлдвэрүүдийг санхүүжүүлэх, өндөр настан, ахмадуудад (AUD \$ 0.3 тэрбум австрали доллар), нэг сая орчим гэр бүлд үнэ төлбөргүй асрамжийн (AUD \$ 0.3 тэрбум австрали доллар) үйлчилгээ үзүүлэхээр болов.

Банк болон банк бус санхүүгийн байгууллагуудын санхүүжилтэд туслах зорилгоор орон сууцны ипотекийн зээлээр баталгаажсан үнэт цаас, хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаасанд хөрөнгө оруулалт хийхэд зориулж AUD\$ 15 тэрбум австрали доллар хүртэлх санхүүжилт олгох, Засгийн газар болон банкуудын хооронд байгуулсан зээлийн баталгааг яаралтай бэлэн мөнгөөр нөхөх, ЖДҮ эрхлэгчдийн хэрэгцээнд (AUD\$ 20 тэрбум австрали доллар хүртэл) олгохоор болжээ. Зээлийн хэмжээг 2020 оны 7 дугаар сарын дунд үеэс 2021 оны 6 дугаар сар хүрэл сунгаж, зээлийн дээд хэмжээ нь AUD \$ 250,000-аас AUD \$ 1 сая австрали доллар хүртэл, хамгийн дээд хугацаа нь 5 жил хүртэл болгов.

Засгийн газар нь эрүүл мэндийн системийг бэхжүүлэх, эмзэг бүлгийн иргэд, өндөр настны асрамжид буй хүмүүсийг Ковид-19-ийн тархалтаас хамгаалахын тулд AUD \$ 9.4 тэрбум австрали доллар (ДНБ-ний 0.5%)-ийг зарцуулахаар болсон.

Муж болон нутаг дэвсгэр бүс нутгийн Засгийн газрууд AUD \$ 32.9 тэрбум австрали доллар (ДНБ-ий 1.7 хувьтай тэнцэх) хэмжээний татварын хөнгөлөлтөд үйлчилгээний төлбөрийг хөнгөлөх, эмзэг бүлгийн иргэдэд тэтгэмж олгох, эрүүл мэндийн зардалд дэмжлэг үзүүлэх болсон байна. Мөн барилга, дэд бүтэц, ногоон хөгжлийн хөрөнгө оруулалт, сэргээгдэх эрчим хүч, технологийн татварын хөнгөлөлтөд хамруулжээ.

Австралийн Нөөцийн банк (*Reserve Bank of Australia-RBA*) Засгийн газрын бондыг худалдаж авснаар 3 жилийн хугацаатай, 0.25 орчим хувийн хүүтэй байхаар мэдэгдлээ.

⁷³ Coronavirus (COVID-19) restrictions Victoria. 2020.08.02
<https://www.vic.gov.au/coronavirus-covid-19-restrictions-victoria>

БНХАУ⁷⁴ (2020 оны 7 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар)

БНХАУ-ын төсвийн онцгой байдал 4.6 их наяд юанийн (ДНБ-ний 4.5 хувь) дэмжлэг үзүүлэхээ мэдэгдсэн. Голлон авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд: (i) тахал өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хянах зардал, (ii) эмнэлгийн хангамж үйлчилгээний хэрэгслийн үйлдвэрлэл, (iii) цагаач иргэдийн хугацааг сунгах, ажилгүйдлийн даатгалын төлбөрийг олгох, (iv) татварын хөнгөлөлт, нийгмийн даатгалын шимтгэлээс чөлөөлөх; v) улсын хөрөнгө оруулалт зэрэг 5 арга хэмжээнүүдийг хамруулжээ.

Улсын хэмжээнд эрүүл мэндийн яаралтай тусламжийн менежментийн системийг сайжруулах, төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдэд дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх, үр нөлөөтэй төсвийг нэмэгдүүлэх төлөвтэй байна.

БНХАУ-ын Ардын банк (*People's Bank of China*) мөнгөний бодлого, санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн гол арга хэмжээнд:

- (i) нээлттэй зах зээлийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан банкны системд хөрвөх чадварыг сайжруулах;
- (ii) эмнэлгийн хангамж үйлчилгээний хэрэгслийн үйлдвэрлэл, өдөр тутмын үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор зээл болон хөнгөлөлттэй зээлийн хэмжээг 1.8 их наяд юаниар бичил, жижиг үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн салбарыг өргөжүүлэх;
- (iii) нэг жилийн хугацаанд зээлийн хүүгийн түвшинг бууруулах;
- (iv) бичил болон жижиг үйлдвэр эрхлэгчдийн санхүүжилтийн нөөцийг бүрдүүлэхэд шалгуур үзүүлэлтийг бууруулах боломжоор хангах;
- (v) банкны хувьцаа, жижиг дунд бизнес эрхлэгчдийг хүүгийн хэмжээг бууруулах;
- (vi) банкны бодлогоор хувийн хэвшил болон хөрөнгийн биржүүдийн (350 тэрбум юань) зээлийг өргөтгөх;
- (vii) хөрөнгийн биржийн зээлийг дэмжих шинэ хэрэгслийг нэвтрүүлэх, зээлийн хүүгийн 1%-ийн санхүүжилтийг (40 тэрбум юань) олгох, орон нутгийн банкуудын шинэ баталгаагүй зээлийн 40 хувийг санхүүжүүлэх, зээлийн хүүгийн төлбөрийн хугацааг уртасгахад чиглэсэн тэг хүүтэй "зээлийн санхүүжилт олгох" (400 тэрбум юань) арга хэмжээг хамруулжээ.

2020 оны 7 дугаар сарын 31-ний өдрийн байдлаар БНХАУ-ын Засгийн газар санхүүгийн нөхцөл байдлыг чангатгасныг бууруулах арга хэмжээ авсан. Үүнд: зээлийг эргэн төлж чадахгүй байгаа бүс нутгуудын өрх гэр болон корпорацуудыг хамруулсан байна. Үүнд:

- (i) жижиг дунд бизнес эрхлэгчдэд зээл олгохыг дэмжих, үүнд: орон нутгийн банкуудаас ЖДҮ-ийн зээлийг дэмжих, банкуудын хөрөнгийн биржид олгосон зээлийн өсөлтийг 30-40%-д хүргэх, зээлийн үнэлгээний тогтолцоог бий болгох;
- (ii) зээл төлөлтийг хойшлуулах, 2021 оны 3-р сарын эцэс хүртэл сунгах, онлайн зээлд хамрагдах зээлийн хэмжээ хязгаарлалтыг бууруулах, ЖДҮ, өрхүүдэд олгох зээлийн дэмжлэг үзүүлэх;
- (iii) чанаргүй зээлийн үлдэгдэл, хүлээгдэж буй зээлийн үлдэгдлийн шаардлагыг бууруулах;
- (iv) жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн зээлийг санхүүжүүлэх, санхүүгийн байгууллагуудын бонд гаргахыг дэмжих;
- (v) бондын хөрөнгө оруулалтад даатгагч нь корпорациудын бондын хэмжээг нэмэгдүүлэх замаар нэмэлт санхүүжилт олгох;
- (vi) зээлийн баталгаа, санхүүгийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх;
- (vii) хөрөнгийн менежментийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэх, уян хатан байдал;

⁷⁴ International monetary fund; Polive responses to Covid-19. 2020.07.31
<https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>

(viii) орон нутгийн засаг захиргаанаас орон сууцны бодлогыг хөнгөвчлөх зэрэг санхүүгийн нөхцөл байдлыг бууруулах арга хэмжээ авсан.

2.3. Монгол Улсын эдийн засгийн нөхцөл байдал

Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 2020 оны эхний улиралд 7.4 их наяд төгрөгт хүрч, эдийн засгийн өсөлт өмнөх оны мөн үеэс 10.7 %аар буурсан байна.

Бууралтыг салбараар авч үзвэл тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа хамгийн өндөр буюу - 30.6 %-аар, уул уурхай олборлолт -29.6 %аар бөөний болон жижиглэн худалдаа -11.1 %-аар буурсан бол хөдөө аж ахуйн салбар 14.0 %-аар, барилга 11.9 %-аар боловсруулах үйлдвэр 5.1 %-аар өссөн үзүүлэлттэй байна.

Гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 2020 оны эхний 6 сарын байдлаар 5.3 тэрбум ам.долларт хүрч 2019 оны мөн үеэс 22.6 %-аар буурсан бол гадаад худалдааны тэнцэл 368.2 сая ам.долларын ашигтай гарч өмнөх оны мөн үеэс 64.8 %-аар буурсан байна.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт орлого 2020 оны эхний 6 сарын байдлаар 4,358.7 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөсөн хэмжээнээс 1,212.2 тэрбум төгрөгөөр буурсан байна.

Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны хурлаар мөнгөний бодлогын төлвийг хэлэлцэж байхдаа эдийн засгийн өсөлт II улиралд -7% орчим, жилийн дүнгээрээ -1% байхаар төсөөлсөн байна.⁷⁵

2.4. Монгол Улсын засгийн газраас эдийн засгийн эрсдлийг бууруулахад авч буй арга хэмжээнүүд

Монгол Улсын коронавируст халдварын цар тахлын улмаас ийнхүү эдийн засгийн өсөлт саарч, улмаар оны эцэст төсвийн орлого 3.4 их наяд төгрөгөөр буурах нөхцөл байдал үүсээд байгаа тул Засгийн газраас эдийн засгийг идэвхжүүлэх, иргэдийн эрүүл мэнд, орлогыг хамгаалах, аж ахуйн нэгжийг дэмжих арга хэмжээнүүдийг он дуустал үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх, мөн Улсын Их хурлын 2020 оны сонгуулийн үр дүнд шинээр байгуулагдсан Улсын Их Хурал, Тамгын газар, бүтэц, бүрэлдэхүүн, Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүний өөрчлөлтийг тусган төсвийн тодотголын төслийг боловсруулж байна.

Төсвийн тодотголын төслийг боловсруулахдаа дараах **зарчмыг** баримталсан байна:

а/Иргэд, аж ахуй нэгжийг үргэлжлүүлэн дэмжинэ. Коронавируст халдварын цар тахлын үед эдийн засгийг идэвхжүүлэх, иргэдийн орлогыг хамгаалахад чиглэсэн зарим арга хэмжээг үргэлжлүүлнэ.

б/Коронавируст халдварын эрсдлээс урьдчилан сэргийлж, бэлэн байдлыг хангана. Коронавируст халдвар цар тахлын үед иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах, эрсдлээс урьдчилан сэргийлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийг тэргүүн ээлжинд шийдвэрлэнэ.

в/ Экспортыг нэмэгдүүлнэ. Экспортыг далайцтай нэмэгдүүлэх бүхий л арга хэмжээг цаг алдалгүй, шуурхай хэрэгжүүлнэ.

г/ Цахим шилжилтийг хүрдасгана. Иргэд, бизнес эрхлэгчдэд үзүүлэх төрийн үйлчилгээ, бүх төрлийн тусгай зөвшөөрлийг цахим болгох замаар төрийн үйл ажиллагааг хүнд сурталгүй, шуурхай болгоно.

д/ Хөрөнгө оруулалалтын ажлыг гүйцэтгэлтэй уялдуулан санхүүжүүлнэ. Гэрээ байгуулаагүй болон үр ашиггүй төслийг хасна. Дараа он руу шилжих болон ажлын гүйцэтгэл удаашралтай төслүүдийн санхүүжилтийг бууруулна.

⁷⁵ Монголбанкны ерөнхийлөгч Б.Лхагвасүрэн. Эх сурвалж: Монголбанк <https://www.mongolbank.mn/news.aspx?id=2563&tid=2>

Төслийн тодотголоор дараах гол арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр тусгаж байна. Үүнд:

а/ Иргэд, аж ахуй нэгжийг үргэлжлүүлэн дэмжих чиглэлүүд:

Хүүхдийн мөнгө хөтөлбөр: 2020 оныг дуустал 3 сарын хугацаанд хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж **100.0** мянган төгрөгийг үргэлжлүүлэн олгохдоо нийтдээ **300.0** тэрбум төгрөг зарцуулна.

Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж: 2020 оны 5 дугаар сарын 1-ний өдрөөс мөн оны 10 дугаар сарын 1-ний өдөр хүртэлх хугацаанд сар бүр **288.0** мянган төгрөг олгож байгаа арга хэмжээг оны сүүлийн гурван сард үргэлжлүүлэн олгох ба нийтдээ **73.3** мянган хүн хамрагдаж **22.0** тэрбум төгрөг нэмж зарцуулахаар тооцсон байна.

Нийгмийн даатгалын шимтгэл тэглэх арга хэмжээ: 2020 оны 10-12 дугаар саруудад шимтгэлийн “хөнгөлөлт” байдлаар хэсэгчлэн үргэлжлүүлэхээр тооцов. Ингэхдээ шимтгэл “тэглэх” арга хэмжээнд хамрагдсан ААН, даатгуулагчийн төлөх шимтгэлийг ажил олгогч 5 %, даатгуулагч 5 % байхаар тооцсон бөгөөд нийт **144.4** тэрбум төгрөгийг чөлөөлнө.

ААНОАТ-аас чөлөөлөх арга хэмжээ: Уг татварын чөлөөлтөд **105** мянга гаруй аж ахуйн нэгжийг татвараас үргэлжлүүлэн чөлөөлөх ба үүний үр дүнд жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд **15** тэрбум төгрөгийн дэмжлэг олгоно.

Түрээсийн орлогын татварын хөнгөлөлт үзүүлэх арга хэмжээ: Энэ арга хэмжээг он дуустал хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн ба ингэснээр **1000** орчим ААН, **25** мянган худалдаа эрхлэгчдийн түрээсийн төлбөр буурах боломжтой.

б/ Коронавируст халдвар /КОВИД-19/-ын эрдслээс урьдчилан сэргийлж, бэлэн байдлыг хангах чиглэлээр:

Коронавируст цар тахлаас урьдчилан сэргийлэх бэлэн байдлыг хангах зардлыг **109.3** тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэхээр тооцлоо.

Коронавирусын халдварын эсрэг арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлснээр төсвийн орлого тодорхой хэмжээнд буурч байна. Цар тахлын улмаас хүндэрсэн иргэд, аж ахуйн нэгжийн зарим арга хэмжээг энэ оныг дуустал хэрэгжүүлж, ирээдүйд үүсэх эрсдлийг саармагжуулахаар төлөвлөж байна. Үргэлжлүүлэн авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнүүдэд нийт **642.2** тэрбум төгрөг зарцуулагдах ба арга хэмжээнүүдийг багцлан авч үзвэл:

Хүснэгт 3. Коронавирусын халдвартай холбоотой 2020 он дуустал үргэлжлүүлэх арга хэмжээний төсөв (тэрбум төгрөгөөр)

	Авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Төсөв
1.	НДШ-ийн хувь хэмжээг бууруулах	144.4
2.	Хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг 100 мянган төгрөг, халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжийг 100 мянган төгрөгөөр нэмэгдүүлсэн арга хэмжээг он дуустал үргэлжлүүлэн олгох	322.0
3.	Эрүүл мэндийн салбарын бэлэн байдлыг хангах	109.3
4.	Эрсдлийн бэлэн байдлыг хангах зорилгоор Засгийн газрын нөөц сангийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх	40.0
5.	Оношлуур, эм эмнэлгийн хэрэгслийг гааль, НӨАТ-аас чөлөөлөх	4.0
6.	Жилийн 1.5 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой ААН-ийг ААНОАТ-аас үргэлжлүүлэн чөлөөлөх	15.0
7.	Түрээсийн төлбөрөө бууруулсан ААН-ийн түрээсийн орлогод ногдуулах татварыг үргэлжлүүлэн хөнгөлөх	7.5
	НИЙТ ДҮН	642.2

в/ Экспортыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр:

Төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр дараах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхэд нийт **1.2** их наяд төгрөгийн нэмэлт орлого төвлөрүүлнэ. Үүнд: Нүүрсний экспортыг нэмэгдүүлж, 2000 хүртэл машин нүүрс экспортолж **300** тэрбум төгрөг, уул уурхай газрын тосны экспортыг нэмэгдүүлэх **50** тэрбум төгрөг, алт-2 хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэн алт тушаалтыг 5 тонноор нэмэгдүүлснээр **40** тэрбум төгрөг, татвар, гаалийн шинэчлэлийн хүрээнд е-баримт, татварын удирдагын нэгдсэн системийг хөгжүүлэх, бүртгэл хамрагдалтыг **90** тэрбум төгрөг, шүүхийн шийдвэртэй, хуримтлагдсан татварын өрийг ХЗДХЯ, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай хамтран барагдуулах ажлыг эрчимжүүлэх **110** тэрбум төгрөг, Эрдэнэт үйлдвэр ТӨҮГ, “Эрдэнэс Таван толгой” ХК-аас татварын урьдчилгаа авах замаар нийт 600 тэрбум төгрөг төсвийн нэмэлт орлого бүрдүүлэх арга хэмжээнүүдийг авна.

г/ Цахим шилжилтийг хүрдасгах, үрсгал зардлыг хэмнэх чиглэлээр:

Төсвийн зарцуулалтын үр ашгийг сайжруулж, төрийн үйлчилгээг шуурхай, чирэгдэлгүй хүргэх зорилгоор төрийн үйлчилгээний цахим шилжилтийг түргэтгэх зорилт тавьж байна. Төрийн үйлчилгээг цахимжуулснаар төрийн үйлчилгээний байгууллагад хүн олноор цуглуулахгүй байх, төрийн үйлчилгээний хүнд суртал, авлигыг арилгах, иргэнд хүргэх үйлчилгээний хурд нэмэгдэх эерэг үр дагавартай юм.

д/ Хөрөнгө оруулалтыг ажлын гүйцэтгэлтэй уялдуулан санхүүжүүлэх чиглэлээр:

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын тодотголыг дараах хоёр зарчмыг баримтлан боловсруулсан байна. Үүнд: Гэрээ байгуулаагүй төслүүд, мөн тэвчиж болох төслүүдийн санхүүжилтийг хасах. Дараа он руу үргэлжлэх төслүүд болон ажлын гүйцэтгэлтэй уялдуулан, удаашралтай төслүүдийн санхүүжилтийг бууруулж 2021 он руу хойшлуулах шаардагдах санхүүжилтийн хэмжээ нь тухайн жилийн ДНБ-ний 5 ба түүнээс дээш хувь бол гэсэн нөхцөлүүд зэрэг үүссэнээр нэгдсэн төсвийн 2020 оны тодотголд төсвийн тусгай шаардлагын үйлчлэлийг түр түдгэлзүүлэх хууль, эрх зүйн нөхцөл бүрдсэн болно⁷⁶.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

⁷⁶Эх сурвалж: Сангийн яам www.mof.gov.mn

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1918-pandemic-h1n1.html>.
- <https://development.asia/explainer/covid-19-and-sars-epidemiological-and-economic-comparison>.
- <https://theconversation.com/compare-the-flu-pandemic-of-1918-and-covid-19-with-caution-the-past-is-not-a-prediction-138895>.
- <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer?zoomToSelection=true&deathsMetric=true&dailyFreq=true&perCapita=true&smoothing=7&country=USA~GBR~CAN~BRA~AUS~IND~DEU~FRA&pickerMetric=location&pickerSort=asc>.
- <https://www.nature.com/articles/d41586-020-01248-1>.
- <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/coronavirus-government-response-tracker>.
- <https://www.bsg.ox.ac.uk/sites/default/files/2020-05/BSG-WP-2020-032-v6.0.pdf>.
- https://github.com/OxCGRT/covid-policy-tracker/blob/master/documentation/index_methodology.md.
- <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1201971220303738>.
- <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer?tab=table&zoomToSelection=true&time=2020-03-15..&deathsMetric=true&totalFreq=true&smoothing=0&country=USA~GBR~CAN~BRA~AUS~IND~DEU~FRA&pickerMetric=location&pickerSort=asc>.
- <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/publications/lockdown-rollback-checklist>.
- <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/4/whoeurope-publishes-considerations-for-gradual-easing-of-covid-19-measures>.
- Available: <https://ourworldindata.org/coronavirus-data-explorer?tab=table&zoomToSelection=true&time=2020-03-15..&deathsMetric=true&totalFreq=true&smoothing=0&country=USA~GBR~CAN~BRA~AUS~IND~DEU~FRA&pickerMetric=location&pickerSort=asc>.
- [https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X\(20\)30295-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X(20)30295-3/fulltext).
- <http://gemtel.mn/uploads/Осол%20гэмтлийн%20тандалтын%202020%20оны%20эхний%20харас%20жилийн%20эргэн%20мэдээлэл.pdf>.
- https://www.theguardian.com/world/2020/aug/03/the-people-that-covid-19-has-cut-off-from-home?CMP=share_btn_fb.
- <https://theconversation.com/what-coronavirus-success-of-taiwan-and-iceland-has-in-common-140455>.
- <https://theconversation.com/what-coronavirus-success-of-taiwan-and-iceland-has-in-common-140455>.
- <https://www.smh.com.au/world/europe/global-rollbacks-coronavirus-lockdowns-eased-as-pandemic-continues-20200507-p54qx5.html>.
- <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-south-korea>.
- <https://time.com/5868098/schools-reopening-coronavirus-denmark-south-korea-israel/>.
- <https://www.rnz.co.nz/news/national/416188/covid-19-mercy-flights-for-new-zealanders-could-cost-up-to-14m>.
- <https://www.mfat.govt.nz/en/countries-and-regions/south-asia/india/new-zealand-high-commission/faqs-potential-air-india-flights-information-for-new-zealanders/>.
- <https://www.bbc.com/news/world-asia-53274085>.
- <https://spectator.sme.sk/c/22404507/slovakia-earns-reputation-as-a-success-story-in-the-coronavirus-pandemic.html>.
- <https://foreignpolicy.com/2020/05/06/slovakia-coronavirus-pandemic-public-trust-media/>.
- <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-vietnam>.
- <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/07/15/889802561/a-covid-19-success-story-in-rwanda-free-testing-robot-caregivers>.
- <https://www.dhis2.org/rwanda-covid-testing>.
- <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-53337483>.
- <https://time.com/5874222/uk-halts-easing-covid19-lockdown/>.
- <https://www.bbc.com/news/uk-53469839>.
- <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2020/03/12/the-countries-with-the-most-critical-care-beds-per-capita-infographic/#ad11c047f864>.

- <https://ourworldindata.org/covid-exemplar-germany>.
- <https://edition.cnn.com/2020/03/29/europe/russia-coronavirus-authoritarian-tech-intl/index.html>.
- <https://www.themoscowtimes.com/2020/08/03/coronavirus-in-russia-the-latest-news-aug-3-a69117>.
- <https://www.bbc.com/news/world-europe-53621708>.
- <https://www.gazeta.ru/social/2020/07/27/13167487.shtml>.
- https://www.theguardian.com/world/2020/aug/03/the-people-that-covid-19-has-cut-off-from-home?CMP=share_btn_fb.
- <https://thediplomat.com/2020/07/post-covid-china-set-to-gain-in-central-asia/>.
- <https://www.insider.com/how-china-denmark-japan-reopening-schools-2020-4#some-schools-have-rooms-to-isolate-students-who-have-fever-7>.
- <https://www.sciencemag.org/news/2020/07/school-openings-across-globe-suggest-ways-keep-coronavirus-bay-despite-outbreaks>.
- <https://www.who.int/mongolia/news/feature-stories/detail/country-programme-on-subnational-health-system-strengthening-in-mongolia>.
- <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.PC.CD?locations=MN>.
- <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/indonesia-produces-50-000-testing-kits-for-covid-19/1844999>.
- <https://www.medicaldevice-network.com/news/genestore-low-cost-covid-19-rt-pcr-test-kit/>.
- <http://www.mnb.mn/i/211477>.
- Дэлхийн банк: Дэлхийн эдийн засаг 2020 онд 5.2%-аар агшина. Эх сурвалж: Монголбанк 2020.06.17. <https://news.mn/r/2314835/>
- Хятадын эдийн засаг цар тахлын дараа анх удаа өссөн үзүүлэлтэй гарчээ. Эх сурвалж: CNN 2020.07.16 <https://news.mn/r/2327444/>
- Дэлхийн эдийн засаг оны II хагаст сэргэх үү. Эх сурвалж: Монголбанк Б.Жаргал 2020.06.01 <https://news.mn/r/2306939/>
- Bank of Japan on Hold, Expects Moderate Recovery in H2. 2020.07.15 <https://continuumeconomics.com/2020/07/15/thought/bank-of-japan-on-hold-expecting-moderate-reco>
- House of Common library
- <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8866/>
- House of Commons library "Coronavirus: Economic impact" 31 July 2020
- <https://commonslibrary.parliament.uk/>
- International monetary fund; Polive responses to Covid-19. 2020.07.31
- <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
- <https://www.imf.org/en/About/FAQ/imf-response-to-covid-19>
- Coronavirus (COVID-19) restrictions Victoria. 2020.08.02
- <https://www.vic.gov.au/coronavirus-covid-19-restrictions-victoria>
- International monetary fund; Polive responses to Covid-19. 2020.07.31
- <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>
- Монголбанкны ерөнхийлөгч Б.Лхагвасүрэн.
- <https://www.mongolbank.mn/news.aspx?id=2563&tid=2>

